

МОДЕЛІ ЦІННІСНОГО ДОСВІДУ

Гром'як Роман. Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997 – 2007. – Тернопіль: Джура, 2007. – 368 с.

Цікаве видання, яке нещодавно з'явилося під триєдиною назвою “Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997–2007”, містить статті, студії, виступивідомого літературознавця, доктора філологічних наук професора Романа Гром'яка. Це доробок його десятирічної діяльності, максимальний згусток осмислених фактів, виношених орієнтацій, доказових розмислів, отож науково значущих дискурсів, – своєрідний підсумок, позначений віхами порубіжжя кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Книжка відкривається лаконічним переднім словом “Десять літ на помежів'ї тисячоліть...” З передмови постає авторське бачення того, як “довелося переглянути не тільки свої світоглядно-політичні орієнтири (набуті чи накинуті), а й сподівання та ілюзії...” (4). Так, для зізнань автора примітний не лишень сповідальний тон. Тут упадає в око передусім його прагнення не обходити “гострих кутів”, обґрунтувати ту чи ту позицію як визначальну засаду, що логічно об'єднує п'ять розділів: “Шевченків дух як фундаментальна орієнтація літературознавства” (перший розділ); “Українсько-польське самовизначення” (другий розділ); “Під знаком франкізму” (третій розділ); “Від задуму до тексту: розмисли” (четвертий розділ); “У напрямку до літературознавчої компаративістики” (п'ятий розділ). Цій змістовій структурі передують три інтерв'ю, сказати б, замість заспіву до праці. Бесіду з Р.Гром'яком про уроки з хроніки прожитого вели Б.Новосядлий (“Люблю літературу як мистецтво слова. Штрихи до портрета”), Є.Баран (“Чистий “теоретик нової доби”) та А.Кушнірук (“На першу стипендію я купив дев'ятнадцять томів Франка”).

Що притаманне монографічній збірці вибраних праць Романа Гром'яка, написаних і видрукованих упродовж 1997 – 2007 рр.? Поза всяким сумнівом, дослідник залишається вірним своєму кредо, коли у статті “Теорія літератури: підходи і дефініції” залучає читачів у коло

злободених питань про сучасний статус теорії літератури та її функції. Він порушує, трактує, поглиблює основні літературознавчі поняття, а водночас уся сукупність його розмислів реалізується в конкретно-історичному узагальнювальному ключі. Звідси – контекстуальність праці загалом, що означає взаємодію як чинник системного розвитку гуманітарної науки; своєю чергою, її характеризує нова якість синтезу різних способів і методів інтерпретації моделей художнього мислення.

Дві статті (“Естетика Тараса Шевченка” та “Своєрідність конфлікту в художньому світі Тараса Шевченка”) творять органічну цілісність. Вони – вагомий причинок до шевченкознавства, власне, повернення до кращих традицій української філологічної науки. Оскільки їхні вершинні досягнення справедливо пов'язуються з іменем Івана Франка, то й не дивно, що дві програмні студії Р.Гром'яка присвячені саме творцеві досі актуального трактату “Із секретів поетичної творчості” (1898–1899). Ідеться про ґрунтовні розвідки “Іван Франко і проблема формування національної свідомості в процесі українсько-польських стосунків” (другий розділ) та “Феноменологія естетики Івана Франка” (третій розділ). Мимоволі впадає в око прикрий недогляд, оскільки ці матеріали тематично відокремлені, хоча вони творять природну цілісність. Щоправда, дослідник ніде не імітує процес вивчення матеріалу, а глибоко занурюється в сутність предмету, послідовно зосереджуючи увагу на механізмах взаємодії тексту з реципієнтом. Прагну наголосити: уесь масив рецензованої книжки пройнятий промовистими домінантами мислення Івана Франка, а ширше – “його духа печаттю”.

Наприкінці ХХ ст. Р.Гром'яку випало працювати у Кракові, у стінах Ягеллонського університету. Це певною мірою зумовлює фактологічну значущість тих сторінок книжки, де ґрунтовно інтерпретовані такі її постаті, як І.Франко, В.Стефанік, Б.Лепкий, а також Р.Інгарден, найбільш впливові носії

руху українсько-польської культурної взаємодії. Звичайно, професор Львівського (1925–1944) та Краківського (1946–1950; 1956–1963) університетів Р.Інгарден не привніс засадничих результатів у процес зміцнення українсько-польського діалогу. Проте він як творець монографічної праці “Літературний мистецький твір. Дослідження з пограниччя онтології, логіки і літературознавства” (1931) тяжів до внесення феноменологічного досвіду вивчення природи духовних змагань народів-сусідів. Тому в цьому контексті напрошувалась би також низка промовистих фактів з хроніки українсько-австрійських міжлітературних зв’язків, оскільки їхню ціннісну стратегію успішно утверджували І.Франко, М.Коцюбинський, В.Стефанік, Б.Лепкий, О.Грицай, Р.Сембратович.

Роман Гром’як увиразнив чимало нюансів, які окреслюють складні іпостасі “горизонту сподівань”, самотньої системи жанрових, тематичних і стильових пресупозицій. Він вдало синтезує елементи, які допомагають читачам сприйняти т. зв. “порожні місця” й заповнити прогалини щодо не уявної, а історичної правди. Адже провідні представники української еліти переймалися причинами національної катастрофи, умовами, за яких не реалізувався історичний шанс відновлення та збереження Української держави після розпаду Російської імперії. Зі статті “Проблема національної асиміляції і творчість Богдана Лепкого” проступають виразні ілюстрації з проекцією на твори І.Франка, В.Винниченка, О.Кобилянської, Б.Лепкого, В.Стефаніка, а також на програмні тези з історіософії В.Липинського, – усе це переконливо привертає увагу до чинника *єдності* народу, з одного боку, та ролі художнього письменства в українському національно-культурному просторі – з другого. У цьому аспекті логічно постає стаття, присвячена ролі і значенню творчості Василя Стефаніка в розвитку української літературної критики. Адже тут ідеться про своєрідну установку: автор “Синьої книжечки”, хоч і не був критиком, а все ж сприяв виробленню критеріїв поцінування художнього доробку та наближення мистецького світу до читацького загалу.

Р.Гром’як вдало характеризує взаємозв’язок між фактами, деталями, явищами, які важливі для їхнього адекватного розуміння з боку реципієнта. Складається враження, ніби дослідник презентує контекстуальну причинно-наслідкову залежність тієї чи тієї події від декодованої ним текстової парадигми. Її індивідуальне наповнення засвідчує таке спостереження науковця, приміром, щодо хрестоматійного Шевченкового твору “Садок вишневий коло хати”: “<...> візуальний контакт людини зі словесним текстом, на підставі зорового його сприймання у світлі попереднього досвіду читача, постає як осягнення значень знаків-прикмет, знаків-сигналів, знаків-символів, знаків-конвенційних графем-ієрогліфів” (282).

Не набуває опозиції до розглянутих вище праць стаття про стан літературної критики в Українській Народній Республіці. Уперше вона була опублікована польською мовою в серійному виданні “Україна – Польща” (Кошалін, 1999), що з’явилося за редакцією Р.Дрозда, М.Зимомрі та Р.Скечковського. Учений наverts хід свого пошуку на фіксацію рівня – до джерел, коли біля витоків тогочасної критики стояли Д.Донцов і Є.Маланюк, Микола Хвильовий і С.Єфремов, інспіруючи естетично-мистецький критицизм.

З огляду на часовий вимір заслуговує окремої оцінки наступна студія, в якій містяться цікаві факти про відлуння Першої світової війни в художніх візіях багатьох майстрів українського слова. До них належить, приміром, Микола Вороний з його славнозвісним маршем “За Україну”. Автор вдало використав прийом несподіваної “інтимізації” громадянських почуттів, коли докладно простежив потужний потенціал розпросторення духовного світу під пером У.Самчука, власне, на межовому тлі – від трилогії “Волинь” до трилогії “Ost”.

Проблема актуальності, а нерідко й дискусійності багатьох моментів дискурсивного освітлення історико-літературного процесу зумовлює доцільність повернення до вагомих аспектів міждисциплінарного перехрестя, діалектики розмаїття, сказати б, мотивів у творах,

індивідуальних стилів, художніх систем загалом. Вона заторкує гетерогенні грані явища, природи об'єкту дослідження, реального взаємозв'язку як неодмінної ознаки, що існує в мистецькому житті письменника, у структурі тексту та в якості його рецепції. Цей ряд “без берегів” аргументовано посиленням на праці В.Агєєвої, М.Гнатюка, Г.Грабовича, Т.Гундорової, І.Дзюби, М.Жулинського, М.Льницького, І.Качуровського, Ю.Коваліва, В.Марка, А.Нямцу, С.Павличко, О.Пахльовської, Г.Сивоконя, М.Сулими, М.Павлишина та ін. Тут вигідно вирізняються своїм базовим змістовим наповненням розлога праця “Українське літературознавство у контексті світової культури ХХ століття: тенденції розвитку, проблеми функціонування, дискурсація” (205–241). Хоча на терезах перебувають часом опозиційні версії, дослідник доходить слушного висновку, коли наголошує: “<...>такі тенденції, як методологічний плюралізм, сучасний глобалізм, постмодерністська зрізничкованість тощо, не обминули українського літературознавства, надто в останній третині ХХ століття” (238). Одне слово, ті засади, які обстоює Р.Гром'як, важливі для всього комплексу точно сформульованих питань, зокрема щодо глибинної єдності перекладознавства та літературознавчої компаративістики. Його виражені спостереження апелюють до концептів дискурсивних практик, специфіки діяльності перекладознавців і літературних компаративістів. Аналізуючи моделі

міжкультурної комунікації, насамперед місце художнього перекладу в цьому процесі загалом і роль співтворчості перекладача з автором оригінального тексту – зокрема, учений зазначає: “В усякому разі жоден із них (перекладознавець та компаративіст – І.З.) не може зігнувати об'єктного співвідношення переклад – оригінал” (337). Без сумніву, такий підхід прийнятний і достатньо аргументований, оскільки творча практика майстрів художньої інтерпретації (І.Франко, М.Зеров, М.Рильський, Борис Тен, М.Бажан, М.Лукаш, Г.Кочур, В.Мисик, Д.Павличко, А.Содомора та ін.) довела фактичну взаємоопосередкованість онтологічних основ мовленнєвої діяльності. На жаль, ця вихідна теза, що була свого часу сформульована Г-Г.Гадамером у праці “Герменевтика і поетика”, тільки почасти розгорнута автором цінного дослідження.

Книжка завершується післямовою М.Зимомрі, назва якої – “Праця з цілющою правдою” – може слугувати певною узагальненою оцінкою для всього рецензованого видання, яке справді захоплює прискіпливим вивченням джерел. Наукову значущість цієї праці засвідчують рецензенти А.Нямцу та С.Хороб. Отож очевидно: орієнтації, роздуми, дискурси Романа Гром'яка принесуть конкретну користь кожному, кому близька наука про літературу; адже їхній докладний аналіз розкриває в належний спосіб моделі ціннісного досвіду крізь призму репрезентації простору особистості.

Іван Зимомря